МЕМОАРИ СЛИКАРА
други део

Библиотека
MEMORIA

За издавача
Бора Бабић

Уредници
Горана Раичевић
Владимир Петровић

Превод делова рукописа са немачког језика
Милан Илић

Превод делова рукописа са енглеског језика
Горана Раичевић

Стручни консултант
Предраг Ђидић

Паја Јовановић

МЕМОАРИ СЛИКАРА

други део

Приредили
Владимир Петровић
Горана Раичевић

АКАДЕМСКА КЊИГА
НОВИ САД

Извор

Мемоари Паје Јовановића, Архив САНУ, Историјска збирка,
Заоставштина Милутина Миланковића 10131/III-136

Мемоари Паје Јовановића, Музеј града Београда,
Збирка за ликовну уметност до 1950. године,
Заоставштина Паје Јовановића УПЈ 83, УПЈ 85, УПЈ 439

© Српска академија наука и уметности, 2026.
© Академска књига, Нови Сад, 2026.

ПРОЛОГ

Да ми је задатак савесну аутобиографију написати и положити рачуна о свом тадашњем раду, сада бих морао све оне тугаљиве – по мени, врло несрећне – догађаје да испричам, па и да све рђаве слике набројим што сам их онда скривио и безброј глупости што сам починио.

Али то ми не пада ни на ум. Ово неће бити биографија, нити списак мојих греха и лудорија, не богами, него само сећање на оне лепе сунчане дане што сам их доживео. Рефлексно се осврћем на прошлу срећу, како би ме она загрејала. Зато би најбоље било све ове године безумног лутања и бесплодног рада избрисати из памћења, као да никад нису ни биле.

Камо среће да исто то могу и са сликама својим из оног доба учинити. Иако знам да се велика маса мојих радова оног доба у Америци налази и да ће тамо заувек остати, неколико тих слика нашле су пут до Србије. Једно од тих платана, „Кићење младе“, пробило се чак и у Уметнички музеј,[1] упркос својим недостацима.

---

[1] Уметнички музеј кнеза Павла, претеча Народног музеја Србије. Сачувана је преписка између Паје Јовановића и кнеза Павла Карађорђевића (Архив Југославије, *Архива кнеза Павла*, ролна бр. 15, фајлови: 0651–0654), у којој Паја Јовановић нуди кнезу Павлу да дође у његов атеље и изабере дело које сматра за најбоље и уврсти га у колекцију музеја. Сама слика, познатија као „Кићење невесте“, настала је 1886, највероватније током уметниковог боравка у Ска-

Зато бришем из свог памћења чега се нерадо сећам, слабих радова оног доба, Берту са револвером за пуцање и друге очајне глупости, моју лудост и све непријатности.

Ово пишем и за своје задовољство, сећајући се сунчаних дана свог бећарског живота. Па и ти, читај ово ако те весели, ако не – баци у буџак, у ватру.

дру. Данас је део колекције Народног музеја Србије. (*Све напомене у књизи су редакцијске.)*

МОЈ УСПЕХ ЈЕ БИО МОЈА НЕСРЕЋА

Други део мојих сећања обухвата десет улудо протраћених година најлепше младости. О том изгубљеном времену најбоље би било и не говорити. Не волим тих година ни да се сећам, а камоли да о њима говорим.

Све што сам у то доба учинио носи печат луде незрелости и младалачке глупости. Почело је у Лондону када ме је Валис[2] из Беча овамо пресадио, у раскошни атеље сместио и енглеском друштву већ као великог уметника представио.

После сјајног почетка уметничке каријере, занесен од успеха, од ласкавог признања и силног новца пред собом, видео сам све своје снове остварене и премашене.

Што ћеш више, питао сам се. Тати си купио кућу, брату Милошу отворио радњу, оног бећарчину Шандора послао на универзу, а сам имаш све што желиш.

Сад само да ме оставе на миру, несметано да радим, у тишини свог атељеа, па би све добро било. Јест! Али ове проклете позивнице на *dinner, supper*[3] и шта ти знам још, сваки пут ме уплаше кад стигну.

То је све лепо и добро, помишљао сам, али ме нимало не весели да одем међу њих. А најгоре ми је било кад ми у

---

[2] Регистар имена историјских личности о којима Паја Јовановић пише у мемоарима доносимо на крају књиге.

[3] *Supper*, енглеска реч која означава вечеру или лак вечерњи оброк пред спавање. Користи се углавном када је главни оброк (*dinner*) раније био послужен.

најбољем раду, са моделом пред собом и кад ми све иде од руке, мисис Тејлор закуца на врата: „Time for dressing, Sir.“[4] А ја морам да се одазовем. Валис је истрајавао: „То мора да буде због добре каријере. А када се једном будете навикли, уживаћете да видите своје слављење у најотменијим друштвима.“

То је све лепо и добро, помишљао сам, али ме нимало не весели да остављам посао и да идем међу ове озбиљне људе, који су ми покаткад страни као да су дошли са друге планете.

Једанпут сам ипак искочио из таквих обавеза у последњем часу, када ми је занесеном радом, као да би од ових потеза зависила судбина слике, мисис Тејлор опет закуцала на врата. А ја јој одговорим: „Не, нећу, не могу. Пошаљите одмах једног гласника да каже да сам напрасно оболео – несретан случај. Извините ме што боље можете. Дођавола, ја не могу сад да прекинем свој рад.“

Тако сам задовољан самим собом продужио посао, али мисис Тејлор мора да је претерала јер је сутрадан дошао Валис рано изјутра да види да ли сам још жив, а нашао ме је баш при обилном доручку. Без да рече добро јутро или помозбог, стао је испред мене и озбиљно гледао: „Хвала богу што сте се тако брзо опоравили!“

Потом погледа на слику: „Да Вам слика није тако добро напредовала, не бих Вам могао опростити. Али једно хоћу ипак да Вам рекнем, Радоване: Ви никада нећете научити да се користите својом срећом. Остаћете богаљ свег вашег века.“

Иако сам се доста брзо био навикао беспрекорно кретати у том друштву, Валис би брижљиво контролисао да

[4] Време за облачење, господине.

ли сам елегантан. Ипак, то није спречавало да поцрвеним кад год би ме стидљивост овладала.

Незрео сам био и поред своје 24 године, а вукао сам траг претходног васпитања, јер сам у погледу кућевне културе слабо био припремљен. У очевој кући дисциплина за столом се ћушком одржавала, а још мање у бећарском друштву академских студената и девојака модела, од којих је млад човек много штошта могао научити, само не беспрекорно понашање као што га *English society* захтева.

Особито непријатно сам осећао што се сваком приликом и неприликом моја младост истицала, као да се тиме хтело рећи да ми још није место међу зрелим људима. Па тек новине! Кад год су о изложби и каквом мом раду говорили, они су и претеривали. Ево:

Times – March 27, 1884

> He has sent a large picture – the first, we believe, which he has ever exhibited – in which almost the only fault on which criticism can lay hold is that it is too perfect for the work of so young a man. Of its class, this „Fencing Lesson" is one of the most striking pictures that we have seen for many a day...[5]

[5] „Послао је велику слику – прву, верујемо, коју је икада изложио – на којој је готово једина мана на коју критика може да укаже та да је превише савршена за дело тако младог човека. У својој класи, овај 'Час мачевања' једна је од најупечатљивијих слика које смо видели у последње време..."

M. Jovanovitch Photographie de la cour royale. BELGRADE.

САДРЖАЈ

Пролог 5
Мој успех је био моја несрећа 7
Стари свет 28
Неуспеле слике 31
Путовање на Кавказ 39
Прича о изневереном Пигмалиону 43
Сеоба 69
Америка 75
На црногорском двору 89
Беч 94
Марта 103
Београд 115
Дрезден 143
Видовдан 1914. 165
Рат и бунда од самуровине 183
Вредан уметник је увек спреман, лош никада 188
Ратни Беч 195
О Другом светском рату 225

Регистар имена историјских личности
које се помињу у књизи 229

ПРИЛОЗИ
Владимир Петровић
Други део *Мемоара сликара* 237

Горана Раичевић
Божанска искра у светском човеку 243

Предраг Ђидић
Мемоари и заоставштина Паје Јовановића
у Музеју града Београда 259

Илустрације 287
Белешка о аутору 289